

Nemrég egy 12–18 éves gyerekek számára rendezett nemzetközi képzőművészeti versenyre mentem egyik tanítványommal. A képek, amelyek a versenyen születtek, látásmódjukban rímelték a tereken árusított, turisztaprogramokon is bemutatott festményekre. Tehát amit vizuális neveléssel foglalkozó szakemberként és képzőművészként évtizedek óta tapasztalok, nem csak magyar specialitás – globális jelenség? Talán, bár nálunk sok minden speciálisan alakul. Ámulva figyeltem, ahogy a híres orosz iskolák tanítványai felnőtt képzőművészek szintjén akvarelleztek, templomokat, utcarészleteket készítettek, és ugyanígy az ukrán, a bolgár, a román gyerekek – én meg feszengtem. Mert a látásmód nem volt egyéni, gyermekien friss, inkább maníros, mint amikor gyerekek versenytáncolnak, keringőznek, slow foxot vagy jive-ot járnak, kis felnőttnek maszkírozva. Rácsodálkozik az ember, jé, milyen ügyes, de érzi a hamisságot.

Pályám kezdete óta tapasztalom az idegenkedést a kortárs képzőművészeti alkotásoktól, ahogy modern műalkotások előtt értetlenül állnak gyerekek, fiatalok, felnőttek tömegei. Itt is éles a szakadás: kevés a befogadó és tömeges az elutasító. Az „ezt én is meg tudnám csinálni” típusú hozzáállás lett általános. Nem a nagy galériák közönségéről van szó, hanem azokról, akik be sem teszik lábukat a kiállítóhelyekre, nem érdeklődnek, nem is akarják érteni. Számukra az a művészet, amivel saját környezetükben találkoznak. Azt tartják szépnek, ami „olyan, mintha élne”, legalábbis látványhű, könnyen befogadható. A kortárs művész pedig kókler vagy hülye. „Normális” művész munkáiból ugyanis „ki lehet nézni”, mit akart.

A befogadás készségi szintje kétségbeejtő, s noha hosszú folyamat „eredménye”, a mostani rend új elemekkel torzít.

Miért nem tudunk túllépni a 19. századi mintarajz-iskolákon? Egyáltalán: túl kell-e lépni? Vajon a könnyen befogadható-érthető ad némi biztonságot?

Nyilván meghatározó a család szellemi öröksége. Ha a szülő sosem néz kortárs kiállítást, feltehetően a gyereke sem fog – az oktatás pedig inkább asszisztál mindehhez. Legtöbb helyen a tanítás csúcsa a beállítás, a csendélet vagy portré látványhű ábrázolása, ez dönt ma felvételin, versenyen. Igaz, a látás-ábrázolás fejlesztéséhez szükségesek a tanulmányrajzok, de tudomásul kellene venni, hogy a képzőművészet száz évnél régebben arról szól, hogyan viszonyul a művész az őt körülvevő valósághoz. Miért nincs az újnak még mindig elegendő varázsa, hogy áttörjön a régin?

A tanár véleménye, látásmódja is döntő: mennyire tereli, szűkíti a gyerek érdeklődését. A versenyen, ahol jártam, több felkészítő tanár maga is alkotóember volt. Néhányan kis katalógust osztogattak saját munkáikról. Nem csodálkoztam különösebben a napraforgó-csendéletek, őszi folyópartok, vízben tükröződő vitorlások giccsbe hajló ábrázolásán. Az lett volna meglepő, ha a képek elvontabban közelítettek a témákhoz.

A családon és iskolán kívül sok egyéb is hat. Például vizuális környezetünk szennyezettsége. A digitális technikák térhódításával árad a technikailag látványos elemeket használó, képi világában rémes alkalmazott grafika: a zavaros tipográfiával készült hirdetések, szakmai tudást nélkülöző szórólapok, plakátok, könyvek.

A gyerekkönyvek illusztrációi. A rajzfilmek. Ezek még silányabb változatban jelennek meg a gyerekkórterem falain, tehetősebbeknél a gyerekszobában. És az egészet megfelelnek a „hogyan fessünk lépésről lépésre”-féle könyvek vagy a divatos jobb agyféltekés rajzolás, ami önjelölt művésszé tesz embereket, erősítve tudatukat, hogy amit csinálnak, az művészi teljesítmény.

Ma végül is mindenki kiállíthat, sőt, adományozhat is – hozzátevé valamit települése kulturális örökségéhez. És amit adnak, azt illik elfogadni. Meg ingyen is van. Nincs már szakmai szűrő sem a közterek szobrainál, sem a középületeket díszítő festményeknél. Négyévente újabb zsléficamokat okoz a választás: az új eljárók magukkal hozzák műveletlenségüket és baráti körüket, az új kultúrház-igazgatók a saját művészeiket, hiszen az adott településen ők szabják a trendet, és ha a regnáló vezetőnek épp a „pirografika” tetszik, akkor a fába égetett képecskéket preferálja. Gyártódik tehát tömegesen, fotóról falpra nyomva a kép, majd kiégetve, egyszerű ez, nem kell tudni rajzolni sem hozzá. Lesz városi címer, Napóleon lovon, na meg az örök téma, az ágaskodó ló, lesz kiállítás, menedzselés, minden. És jönnek a feleségek is, akik későn, bár szerintük még időben jöttek rá, hogy tudnak festeni, először képeslapról kezdik, tájképekkel, rózsákkal, aztán a siker láttán nekibátorodnak, fotóról festik a gyerekeket is, és megosztják a Facebookon újabb és újabb remekműveiket. Meg is élnek belőle, mert akad bőven megrendelés.

Valami urizáló örület lett ez: aki ad magára, portrét festet, fényképről, a gyerekeiről – talán a kutyáról még nem, de tudom, eljön ennek is az ideje. Láttam már vállalkozó családjából díszmagyarban megfestett fiúcskát, barokkos ruhába öltöztetett lánykát, morbid és torz tükörképeként a gazdagság és újabban a hazafiság megtestesítőjének.

De a településeken ki szólna ellene? Ki merne szólni? A nagypolitika bőven példázza, mi lesz azzal, aki akár művészeti területen nem illeszkedik. Épp elég kulturális veszteség írható már ennek a rovására. Mi marad? Hallgatni, beledögleni, elmenni vagy dicsérni. Az utóbbi a leginkább célravezető. Így erősödik mindaz, amiről tudjuk: értéktelen és hitvány.

Mondható persze, hogy mindenkinek joga van eldönteni, mi tetszik, mi nem, s hogy mit fest. Lehet filozofálni is a kulturális értékről meg hogy mi az értékálló, mekkora a szubjektum szerepe. A torzulatban azonban nincs mérce. Nincs, ami megszabná az értéket, illetve nincs véleményezési pozícióban, akinek műveltsége, olvasottsága, tudása mértékadó lehetne. Akik döntenek, nem kíváncsiak a messzebbre tekintők véleményére. Magabiztosan hiszik, hogy a pozícióval tudást is kaptak. Kit érdekel, hányszor derül ki, hogy „a király meztelen”? A döntéshozók általában olyanokkal veszik körül magukat, akik még kevésbé értenek a szakmákhoz és művészetekhez, de érdekük szerint megerősítik és védik feljebbvalóikat. Aki nem ezt teszi, amúgy is a másik oldal béreltjének számít. Ellenség.

A tömegekre visszahat a média „csak a nézettség-olvasottság számít” működési mechanizmusa.

Lehet, rosszul látom és hagyni kellene. Hagyni, hogy röhögjön Picasso festészetén, Anna Margiton, Henry Moore-n, Modiglianin vagy Kandinszkijon mind, aki nem érti. Hagyni, hogy tetszen neki a nyerítő ló, fába égetve. Hagyni, hogy ezekkel teljenek meg a középületek. Csakhogy én rosszul érzem magam ebben a kettészakadt világban. Mert a szakadék meg a zűrzavar egyre nagyobb. Valahogy megállíthatatlanul csúszik szét minden.